

Najugroženija zvijer Europe

Od ukupno četiri vrste risa, na Europskom kontinentu obitavaju dvije - iberijski ris (*Lynx pardinus*) s područja Iberskog, tj. Pirenejskog poluotoka te euroazijski ris (*Lynx lynx*) koji je prisutan u središnjoj Aziji i Rusiji, na području Fenoskandinavije, Baltika i Karpata, a postoji nekoliko izoliranih populacija i u zapadnoj i jugozapadnoj Europi.

Magda Sindičić, Zavod za biologiju, patologiju i uzgoj divljači, Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Pad brojnosti risa - niska gustoća divljeg kunića

Iberijski ris najugroženija je zvijer Europe i najugroženija mačka svijeta, a u posljednjih 50 godina distribucija vrste se sma-

njila za 99 %. Tako je danas iberijski ris prisutan samo u španjolskoj pokrajini Andaluziji u dvije izolirane populacije s oko 200 jedinki i smatra se da je uzgoj u zatočeništvu jedina mogućnost za opstanak ove vrste. Najvažni-

ji uzrok pada brojnosti iberijskog risa je vrlo niska gustoća divljeg kunića (*Oryctolagus cuniculus*). Brojnost divljeg kunića u Španjolskoj i Portugalu drastično je pala oko 1950. godine zbog po-

java virusne bolesti miksomatoze i od tada se nije oporavila. Krajem 1980-ih populaciju kunića je dodatno pogodio virus koji uzrokuje hemoragijsku bolest kunića, a budući da se iberijski ris gotovo isključivo hrani kunićima, to je imalo znatan utjecaj na preživljavanje vrste. Padu brojnosti su pridonijeli i gubitak staništa, krivolov, smrtnost na prometnicama te bolesti. Kao jedan od oblika pomoći kritično ugroženom iberijskom risu populacija koja obitava na zaštićenom području Doñana umjetno se dohranjuje domaćim kunićima. Hranilišta su sagrađena tako da omogućuju ulazak samo risu (a sprječavaju drugim zvijerima koje ne mogu skočiti tako visoko) te pružaju sklonište kunićima te ih ris mora loviti, tj. zadržati što prirodniji oblik hranjenja. Risovi su prihvatili ovaj oblik prehrane, no nastavili su hvatati i slobodno živuće kuniće.

Slika: Mario Romulčić

Putem nekoliko projekata u Španjolskoj su osnovana dva centra za uzgoj iberijskog risa u zatočeništvu. Uzgojem u zatočeništvu nastoji se dobiti baza životinja očuvane genetske raznolikosti kojima će se naseliti područja negdašnjeg obitavanja iberijskog risa. Ujedno se u takvim centrima provode istraživanja biologije i fiziologije ove vrste koja je teško provoditi u prirodi.

Centri za uzgoj u nadi rješenja problema

U sklopu projekta istraživanja i zaštite iberijskog risa, koji sufinanciraju španjolska vlada i Europska komisija putem nekoliko projekata, u Španjolskoj su osnovana dva centra za uzgoj iberijskog risa u zatočeništvu, a nedavno je otvoren i jedan centar u Portugalu. Uzgojem u zatočeništvu nastoji se dobiti baza životinja očuvane genetske raznolikosti kojima će se naseliti područja negdašnjeg obitavanja iberijskog risa. Ujedno se u takvim centrima provode istraživanja biologije i fiziologije ove vrste koja je teško provoditi u prirodi. Risovi se u zatočeništvu drže u strogo kontroliranim uvjetima kojima se na-

Radiotelemetrijskom ogrlicom prvi puta obilježen balkanski ris

Planinsko područje na granici između Makedonije i Albanije najvažnije je stanište populacije balkanskog risa. Smatra se da manji broj životinja obitava i na području Kosova i Crne Gore, a postoje i nepotvrđeni izvještaji o pojavljivanju u Srbiji i Grčkoj.

Posljednji ris 1903.

Balkanski ris (*Lynx lynx martinoi*) pripada vrsti euroazijskog risa (*Lynx lynx*), jedinjoj vrsti risa koja obitava u Europi. Nestankom s područja Dinarida ova populacija ostaje izolirana na jugoistoku Balkana i danas je najugroženija autohtona populacija euroazijskog risa. Dio te populacije bile su i životinje koje su nekoć obitavale na području Hrvatske, no krivolov, gubitak staništa i nedostatak plijena doveli su do izumiranja risa kako u Hrvatskoj, tako i na velikom dijelu staništa u Europi. Posljed-

Ukupna brojnost populacije kreće se do najviše 100 životinja. Glavnim uzrokom pada brojnosti smatra se krivolov budući da se u Makedoniji i Albaniji ris još uvijek ubija radi cijenjenog krzna, no važan je i gubitak staništa te nedostatak plijena.

Program za oporavak

Pod vodstvom nekoliko stranih organizacija u Makedoniji i Albaniji 2006. godine je pokrenut projekt pod nazivom Balkan Lynx Recovery Program (Program za

nosti potrebne za očuvanje populacije balkanskog risa. Kao jedan od oblika zaštite predlaže se i osnivanje nacionalnih parkova na području obitavanja risa te zaštita koridora koji povezuju ta staništa čime bi se povećala ukupna površina zaštićenih područja i pridonijelo sveukupnoj zaštiti bioraznolikosti Balkana. Važan korak u očuvanju je i primjena postojećih zakona jer iako je kazna za ubijanje risa osam godina, niti jedan počinitelj nije procesuiran.

Istraživanjem i edukacijom do zaštite

U Makedoniji se najveći dio terenskih istraživanja provodi na području Nacionalnog parka Mavrovo. Osim praćenja tragova u snijegu s ciljem utvrđivanja prisutnosti, u Nacionalnom parku Mavrovo postavljeno je 30 automatskih kamera te su dobivene prve fotografije balkanskog risa. Temeljem fotografija identificirano je 7 do 10 različitih jedinki koje obitavaju na istraživanom području. U istom je nacionalnom parku 14. ožujka 2010. godine uhvaćen i GPS-GSM radiotelemetrijskom ogrlicom obilježen prvi balkanski ris. Uhvaćeni odrasli mužjak nazvan je Marko, a praćenje njegova kretanja i aktivnosti dat će iznimno vrijedne podatke za zaštitu ove ugrožene populacije. U sklopu projekta pažnja je posvećena i edukaciji stanovništva te dizanju razine javne svijesti o ugroženosti balkanskog risa budući da su još uvijek prisutne predrasude o opasnosti koju ris predstavlja za domaće životinje i ljude. Više podataka o istraživanju balkanskog risa može se pronaći na internet stranica www.kora.ch i www.cat-sg.org/balkanlynx.

Prvi obilježeni balkanski ris (copyrights - KORA)

nji primjerci autohtonog risa ulovljeni su u Hrvatskoj 1903. godine, Sloveniji i Srbiji 1908., Bosni i Hercegovini 1911., Crnoj Gori 1913. godine. Tada je autohtoni ris preživio jedino u izoliranim područjima Albanije, Makedonije, Kosova i Crne Gore.

Brojnost

Nema preciznih podataka o današnjoj brojnosti populacije balkanskog risa. Procjene govore o 40 do 80 životinja na području Makedonije i Albanije, dok je situacija još kritičnija u ostalim zemljama u kojima je zabilježeno povremeno pojavljivanje.

stoji što bolje oponašati život u prirodi, te se svi postupci provode s minimalnim kontaktom životinje i čovjeka. Tako je pr. uvedena metoda uzimanja uzoraka krvi pomoću laboratorijski uzgojenih kukaca iz roda *Triatominae* da bi taj postupak bio što manje invazivan za risa te da bi se izbjegao kontakt s čovjekom. U centru u Andaluziji trenutno se nalazi 75 životinja, od čega je 15 mladunaca iz ovogodišnjih legala, što je rekordna brojka.

Kontinuitet reintrodukcije

U prosincu 2009. godine započela je reintrodukcija iberijskog risa na području Guadalmellatoa u blizini Cordobe u južnoj Španjolskoj. U ograđeni prostor veličine oko 4 hektara prvo su puštene dvije odrasle životinje. Obje jedinke su odgojene u zatočeništvu te se njihova prilagodba na novi životni prostor pomno pratila pomoću radiotelemetrijskih ogrlica i nadzornih kamera. Uskoro su im se pridružila još dva para, a dugoročni cilj je da se područje naseli sa 30 jedinki te da njihovim razmnožavanjem nastane nova populacija. U ožujku 2010. godine prva su dva mužjaka, Caberú i Cascabel, ispušteni iz ograđenog prostora u kojemu su sa ženka boravili tri mjeseca tijekom kojih su se privikavali na novo stanište. Primijećeni su znakovi estrusa kod oba para te se znanstvenici nadaju da su se obje ženke parile te da će barem jedna imati leglo. Ženke, Charqueña i Diana, ostale su u ograđenim prostorima da bi se tamo mogle neometano brinuti za leglo. Nadaju se da će blizina ženki zadržati ispuštene mužjake na tom području te je u prirodu dodatno puštena jedna starija ženka (za koju smatraju da je prestara za rasplod) uhvaćena na području populacije u Doňani (imala je manje od 5 kg i njeno preživljavanje je bilo upitno).

Uzgoj u zatočeništvu, reintrodukcija i ostali napori uloženi u zaštitu iberijskog risa daju nadu za opstanak ove vrste. To potvrđuje procjena brojnosti od 222 životinje 2009. godine što je najveća procjena brojnosti od 2002., od kada se preciznim metodama detaljno prati brojnost vrste.